

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פסח, תשס"ט
מספר 804מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"מן הפסחים ומן הזבחים" במוצאי שבת – מנהג טעות?

לפי כמה מן ההגדות האשכנזיות, בברכה שבסוף חלקו הראשון של ההלל, אנו מוצאים את ההערה: "במוצאי שבת אומר מן הפסחים ומן הזבחים", וזאת במקום "מן הזבחים ומן הפסחים". אך לא בכל ההגדות משפט זה מופיע. אם כן, על סמך מה נאמר שבמוצאי שבת משנים מן הנוסח? אם זאת הנחיה מחייבת, מדוע לא נאמרה הנחיה זו בכל ההגדות? אין היא מופיעה לא במשנה ולא בתלמוד ואף לא במחזור רב האי גאון, הרמב"ם, אבודרהם ואחרים.

במשנה ובתלמוד יש הבדלי גרסה כדלהלן. במשנה שבבבלי פסחים, קטז ע"ב, שנינו: רבי עקיבא אומר כן ה' א-להינו וא-לוהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים. ואולם במשנה שבסדר מועד י, ו נאמר:

רבי עקיבא מוסיף, כן ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו יגיענו לרגלים ולמועדים אחרים הבאים לקראתנו בשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, לאכול מן הזבחים ומן הפסחים.

מקור ההנחיה לשנות מן הנוסח במוצאי שבת הוא ר' יעקב וייל (גרמניה, המאה ה-15), תלמידו של מהרי"ל, שכתב בתשובותיו (סימן קצג): "כשיבוא פסח במ"ש אז יאמר מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה בשבת". אבל ר' יעקב עמדין (גרמניה, המאה ה-18) כותב בסידורו על אתר: "אין לשנות בשום פעם כי במ"ש אין שם חגיגה כלל".

נראה שראשי התבות "במ"ש" בדברי מהרי"ו כוונתם 'במוצאי שבת', כפי שעולה מן ההקשר. אולם אז עולה השאלה: ממתי מקריבים קרבן חגיגה במוצאי שבת? אכן כך שואל-מעיר ר' יעקב עמדין: "אין צריך... וכו'. ר' יעקב עמדין לא חשב שהקיצור במ"ש מציין משהו אחר אלא סבר שיש להפסיק את המנהג לשנות מן הנוסח במוצאי שבתות.

נראה לי שכל העניין יסודו בפענוח שגוי של הקיצור "במ"ש", ויש לו קשר לחילופי הנוסחאות. ככל הנראה, קיצור זה הופיע בשולי הגיליון במשנה כדי להעיר על חילופי הנוסח בין המשנה שבסדר מועד ובין המשנה שבתלמוד. ייתכן שפענוח לא נכון של האותיות "במ"ש" או של הצירוף "במ' שבת" הביא למנהג הטעות לומר במוצאי שבת נוסח אחר (כפי שמצינו בשינוי בברכת המזון בין "מגדיל" ל"מגדול").¹

ד"ר מיכאל אביעז
המחלקה לתנ"ך

¹ A. Mishcon, "מן הזבחים ומן הפסחים": A Study in the Passover Haggadah *The Jewish Quarterly Review*, NS 14 (1924), pp. 501-503. יש לציין שבכמה מאמרים בישראל, כרכים י-יג, עמד פרופ' יעקב שפיגל על הצורך להישמר מפני פענוח בלתי מבוסס של ראשי תיבות.